

JEGYZETEK

BEVEZETÉS

1. “Serpents and Dragons in British Folklore”, *Atlantic Religion* (blog), 2015. szeptember 29., <https://atlanticreligion.com/2015/09/29/serpents-and-dragons-in-british-folklore/>.
2. Gerald Massey, *The Natural Genesis*, 1. kötet (New York: Cosimo Classics, 2007), 294, <https://books.google.com/books?id=IDCju2TrweMC&q>.
3. Aaron J. Atsma, “Drakon Kholkikos,” Theoi Project, elérhető: 2019. március 11., <https://www.theoi.com/Ther/DrakonKholkikos.html>.
4. Wikipédia, lásd a „Fafnir” szócikk alatt, utolsó szerkesztés: 2019. január 25. 20:30, <https://en.wikipedia.org/wiki/Fafnir>.
5. Wikipédia, lásd a „Kukulkan” szócikk alatt, utolsó szerkesztés: 2019. március 10. 23:23, <https://en.wikipedia.org/wiki/Kukulkan>.
6. Wikipédia, lásd a „Vritra” szócikk alatt, utolsó szerkesztés: 2019. március 1. 06:23, <https://en.wikipedia.org/wiki/Vritra>.
7. Wikipédia, lásd a „Druk” szócikk alatt, utolsó szerkesztés: 2019. január 17. 03:28, <https://en.wikipedia.org/wiki/Druk>.
8. John Gill, “Psalms 91,” *Exposition of the Whole Bible*, StudyLight.org, hozzáférés: 2019. március 11., <https://www.studylight.org/commentaries/geb/psalms-91.html>.
9. Matthew Henry, “Psalms 91,” *Matthew Henry's Commentary on the Whole Bible*, Blue Letter Bible, hozzáférés: 2019. március 11., https://www.blueletterbible.org/Comm/mhc/Psa/Psa_091.cfm, kiemelés az eredetiben.

1. FEJEZET

1. „A Harmattan egy évszak a nyugat-afrikai szubkontinensen, amely november vége és március közepe között jelentkezik. Jellemzője az azonos nevű száraz és poros északkeleti passzátszél, amely a Szahara-sivatagból Nyugat-Afrika fölött a Guineai-öbölbe fúj. [...] Nyugat-Afrika egyes országaiban a levegőben lévő nagy mennyiségű por súlyosan korlátozhatja a látási viszonyokat, és több napig eltakarja a napfényt, ami a sűrű ködhez hasonlítható. Ezt a hatást Harmattan-ködnek nevezik.” Wikipédia, lásd a „Harmattan” szócikk alatt, utolsó szerkesztés: 2019. január 7. 18:38, <https://en.wikipedia.org/wiki/Harmattan>.
2. Lásd még 2Krónika 36:15; Aggeus 1:13; Malakiás 3:1; és Máté 11:10. A Malakiás 2:7 a Tórát tanító papot „a Seregek Ura küldöttjének [angyalának]” nevezi.
3. Egy ószövetségi tudós úgy véli, hogy az *angyal* szó nem az Isten azon szolgálóra vonatkozó, mindenre kiterjedő kifejezés, akik a szellemi világban élnek. Az angyal vagy hírnök inkább csak egy fajta a sokféle szellemi lény közül, akiket Isten azért teremtett, hogy őt szolgálják. Lásd Michael S. Heiser, *Angels: What the Bible Really Says About God's Heavenly Host* (Bellingham, WA: Lexham Press, 2018), xiii, 16-18, 164.
4. Michael S. Heiser, *The Unseen Realm: Recovering the Supernatural Worldview of the Bible (A láthatatlan birodalom: A Biblia természetfeletti világképének visszaszerzése)*,

- (Bellingham, WA: Lexham Press, 2015), 26, <https://www.amazon.com/Unseen-RealmRecoveringSupernatural-Worldview/dp/1577995562>.
5. Például az 5Mózes 32:17-ben az *elohim* szó ismeretlen „istenekre” utal, akiket ugyanebben a versben korábban „démonoknak” is neveztek: „Démonoknak áldoztak, akik nem voltak azonosak Istennel, [*elohimoknak*], akiket nem ismertek”. Vesd össze: 1Korinthus 8:4-6 és 10:18-22.
 6. Heiser, *The Unseen Realm (A láthatatlan birodalom)*, 28-32.
 7. Ez az egy vers az *elohim* kifejezést egyszerre használja egyes számban a Magasságos Istenre és többes számban az angyali lényekre való utalásként. Mivel azonban mind Isten, mind az angyalok ugyanabban a szellemi birodalomban élnek emberfeletti lényekként, ugyanaz a kifejezés mindkettőre vonatkozik – bár különböző módon.
 8. Az „Isten fiai” vagy „a Magasságos fiai” kifejezésekről lásd: 1Mózes 6:1-4; Jób 1:6; 2:1; 38:7; Zsoltárok 29:1; 82:6; és 89:6.
 9. Az *-im*-végződésű héber szavak a hímnemű szavak többes számú alakjai, ahogyan az angol szavak is *s-re* végződnek. (A nőnemű héber szavak többes számú alakjainak végződése *oth*.)
 10. Heiser, *Angels*, 26. Feltételezve, hogy Ezékiel látomásainak kerubjai azonosak a Jelenések könyvében szereplő négy élőlényvel, a Jelenések 5:11 és 7:11 valóban megkülönbözteti őket az angyaloktól. Máshol azonban úgy tűnik, hogy az *angyalok* kifejezés az Isten által teremtett összes szellemi lényt magában foglalja (Mt 22:30; Zsid 1:1-14). A szó jelentése tehát a kontextustól függ.
 11. Ézs 37:16; Ez 1; 9:3; 10:1; 11:22; 41:18-20.
 12. 2Móz 25:17-22; 26; 36-37; 1Kir 6-8.
 13. Zsolt 18:10; 80:1; 99:1.
 14. R. Laird Harris, lásd a „(šārāp)” szócikk alatt, in *Theological Wordbook of the Old Testament*, szerk. R. Laird Harris, Gleason L. Archer Jr. és Bruce K. Waltke (Chicago: Moody Press, 1980), 884. Lásd még: Heiser, *Angels*, 25-27.
 15. Harris, lásd a “(k^crûb)” szócikk alatt, *Theological Wordbook of the Old Testament*, 454; Heiser, *Angels*, 26.
 16. Gary Cohen ószövetségi tudós szerint a héber kifejezés definíciói között szerepel a „fejedelem, főnök, kapitány, uralkodó, kormányzó, őrző, főkapitány, intéző, mester”. Lásd Gary Cohen, lásd a „(šārar)” szócikk alatt, *Theological Wordbook of the Old Testament*, 884.
 17. Az újszövetségi tudósok között nincs egyetértés abban a kérdésben, hogy Jézus itt angyali lényekre utal-e. Néhányan úgy vélik, hogy vezető pozícióban lévő emberi lényekre utal. Mivel azonban a zsoltár egyértelműen az Úr angyali tanácsára utal, és mivel logikus, hogy Jézus erre a tanácsra hivatkozik, hogy a saját fiúságára és istenségére rámutasson, úgy vélem, hogy Jézus ezen az állásponton van az „*elohim*” tekintetében. Lásd még Michael S. Heiser, “Jesus’ Quotation of Psalm 82:6 in John 10:34: A Different View of John’s Theological Strategy,” (előadás, Pacific Northwest Regional Meeting of the Society of Biblical Literature, Gonzaga University, Spokane, WA, 2011. május 13-15.), <http://www.thedivinecouncil.com/Heiser%20Psa82inJohn10%20RegSBL2011>
 18. Pál és János hasonlóan látja a gyülekezet összejövetelét. Ezért ad Pál bizonyos utasításokat a gyülekezeti összejövetelekről „az angyalok kedvéért” (1Kor 11:10), és ezért írhatott János olyan leveleket a hét gyülekezetnek, amely egyúttal az adott gyülekezet „angyalának” is szólt (pl. Jel 2:1).

19. Lásd David Aune, *Word Biblical Commentary: Revelation 1-5*, vol. 52A (Waco, TX: Word Books, 1997), cxxxi, 268-269, <https://www.amazon.com/Revelation-1-5-Word-Biblical-Commentary/dp/0849902517>.
20. Lásd Mike Bickle, "The Father's Throne and Jesus' Exaltation," (Az Atya trónja és Jézus felmagasztalása), *Studies in the Book of Revelation*, 2014, https://ihopkcorg-a.akamaihd.net/platform/IHOP/812/47/20140321_Father_s_Throne_and_Jesu_5_BOR05_study_notes.pdf.
21. Figyeljük meg, hogy ez a szövegekörnyezet hogyan helyezi Mihályt ismét konkrét kapcsolatba Izrael nemzetével. Lásd Jelenések 12:1-6.
22. Lásd a hasonló szakaszt, amely egy gonosz világi uralkodóval (Babilon királya) és a neki megfeleltethető gonosz szellemi uralkodóval foglalkozik az Ézsaiás 14:9-15-ben.
23. Máté hozzáteszi azt a részletet, hogy volt egy második démonizált ember is (Mt 8:28). A két démonizált férfi együtt cselekedett, de nyilvánvalóan az egyikük átvette a vezetést szavakban és tettekben. Ezért Márk és Lukács is külön figyelmet szentel neki (Lukács 8:26-37).
24. Craig S. Keener, *The IVP Bible Background Commentary: New Testament* (Downers Grove, IL: Inter-Varsity Press, 1993), 147, https://books.google.com/books?id=cnAAOuN2_JIC&q.
25. Az angol Bibliák ezeket a kifejezéseket általában „démonoktól megszálltnak” fordítják.

2. FEJEZET

1. Alia E. Dastagir, "Born this way'? It's Way More Complicated Than That," *USA Today*, 2017. június 15., <https://www.usatoday.com/story/news/2017/06/16/born-way-many-lgbt-community-its-waymore-complex/395035001/>.
2. C. S. Lewis: *Keresztény vagyok* (New York: HarperCollins, 2001), 47-48, <https://books.google.com/books?id=p1Pbhy6SugwC&q>.
3. *Expelled: No Intelligence Allowed*, rendező: Nathan Frankowski (Chicago: Rocky Mountain Pictures, 2008).
4. Blaise Pascal, *The Thoughts, Letters, and Opuscles of Blaise Pascal*, ford. O. W. Wight (New York: Hurd and Houghton, 1864), 327, <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015005273464;view=1up;seq=9>.
5. Francis Bacon, "Of Atheism," *The Essays or Counsels, Civil and Moral* (Oxford: Clarendon Press, 1890), 111, <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=hvd.32044090286774;view=1up;seq=9>.
6. J. Barton Payne, lásd a „(šāṭan)” szócikk alatt, *Theological Wordbook of the Old Testament*, 874-875.
7. Zvi Ron, "Wordplay in Genesis 2:25-3:1," *The Jewish Bible Quarterly* 42, no. 1 (2014), http://jbqnew.jewishbible.org/assets/Uploads/421/JBQ_421_1_wordplay.pdf.
8. Leon R. Kass, *The Beginning of Wisdom: Reading Genesis (A bölcsesség kezdete: A teremtés könyvének olvasása)* (New York: Free Press, 2003), 82, <https://books.google.com/books?id=H9RxCpsBPPsC&q>.
9. Ed Nelson, "Yeshua in the Torah: Genesis 3:15: The Serpent, Dusty Feet and the Messiah" (Yeshua a Tórában: 1Móz 3:15: A kígyó, a poros lábak és a Messiás) (kiadatlan cikk, 2010), 5.
10. Nelson, "Jeshua in the Torah", 24.

3. FEJEZET

1. Szun-ce: *A háború művészete*, angolra fordította: Lionel Giles, 3.18, <http://classics.mit.edu/Tzu/artwar.html>. (magyarra fordította: Tőkei Ferenc)

4. FEJEZET

1. Merriam-Webster, lásd a „Zeitgeist” szócikk alatt, hozzáférés: 2019. március 19, <https://www.merriamwebster.com/dictionary/zeitgeist>.
2. Elijah P. Brown, *The Real Billy Sunday: The Life and Work of Rev. William Ashley Sunday, D. D., the Baseball Evangelist* (New York: Fleming H. Revell, 1914), 281-282, <https://archive.org/details/realbillysundayl00brow/page/280>.
3. Richard Dawkins, *The God Delusion* (Boston: Houghton Mifflin, 2006), 383-385, <https://books.google.com/books?id=yq1xDpicghkC&q>.
4. Richard Dawkins, “Why I Want All Our Children to Read the King James Bible”, *The Guardian*, 2012. május 19., <https://www.theguardian.com/science/2012/may/19/richard-dawkins-king-james-bible>.
5. Fjodor Dosztojevszkij: *Feljegyzés a holtak házából (Notes From Underground)* (West Valley City, UT: Waking Lion Press, 2006), 27, <https://www.amazon.com/Notes-Underground-Fyodor-Dostoevsky/dp/1600960839>.

5. FEJEZET

1. Dennis Rockstroh Knight-Ridder, “‘Wonder Woman’ Gets Perfect SAT,” *Daily News*, 1996. március 10., <https://www.thefreelibrary.com/%27WONDER+WOMAN%27+GETS+PERFECT+SAT.-a083922467>.
2. Ez a szakasz kivonat K. A. Schneider rabbi *Experiencing the Supernatural* című könyvéből, copyright © 2017. A Chosen Books engedélyével használtuk fel, amely a Baker Publishing Group egyik részlege.
3. *Westminsteri Rövid Katekizmus*, 1.

6. FEJEZET

1. Ezt az idézetet gyakran tévesen Calvin Coolidge-nak tulajdonítják. Valójában már 1910-től kezdve újságok töltelékcikkeként használták. Sokan azért tulajdonítják Coolidge-nak, mert úgy hangzik, mintha ő lenne, és mert gyakran társítják őt a kitartással. Lásd: Amithy Shlaes, *Coolidge* (New York: HarperCollins, 2013), 5, <https://www.amazon.com/Coolidge-Amity-Shlaes/dp/0061967599>.

7. FEJEZET

-
1. Adam Clarke, *Memoirs of the Wesley Family* (London: J. Kershaw, 1823), 270, <https://books.google.com/books?id=dmQUAAAAQAAJ&vq>.
 2. Az ember lény szellem, lélek és test felépítésének alapos feltárásához olvasásra ajánlom Watchman Nee: *A szellemi ember (The Spiritual Man)* (New York: Christian Fellowship Publishers, 2014) című könyvét.
 3. C. S. Lewis, *The Screwtape Letters* (New York: Harper-One, 2009), 16, <https://books.google.com/books?id=cTqsF2XCMR8C&q>. *Csúrcsavar levelei*, Harmat Kiadó, 2021, Fordította: Siklós József.
 4. Dallas Willard, *The Spirit of the Disciplines: Understanding How God Changes Lives (A fegyelmezés tudománya: Hogyan változtatja meg Isten az életünket)* (New York, HarperCollins, 1988), 9. fejezet, https://books.google.com/books?id=W9KF_IDB9EC&q.
 5. Wikidézet, lásd a „Yogi Berra” szócikk alatt, utolsó szerkesztés: 2019. március 16. 18:11, https://en.wikiquote.org/wiki/Yogi_Berra.
 6. A szellemi fegyelem alaposabb tanulmányozásához ajánlom Richard Foster modern klasszikusát: *Celebration of Discipline: The Path to Spiritual Growth (A fegyelem ünneplése: A szellemi növekedéshez vezető út)* (San Francisco: Harper, 1978).

8. FEJEZET

1. Jack Kent, *There's No Such Thing as a Dragon (Sárkányok pedig nem léteznek)* (New York: Dragonfly Books, 2009), <https://www.amazon.com/TheresNo-Such-Thing-Dragon/dp/0375851372>.
2. Sarah Gibbens, “Why an 8-Foot Pet Python May Have Killed Its Owner,” *National Geographic*, 2018. január 26., <https://news.nationalgeographic.com/2018/01/snake-ownerkilled-pet-pythonaspyxiated-spd/>.
3. Alekszandr Szolzsenyicin, *The Gulag Archipelago 1918–1956: An Experiment in Literary Investigation 1918-1956: An Experiment in Literary Investigation* (Boulder, CO: Westview Press, 1998), 168, <https://www.amazon.com/Gulag-Archipelago-1918-1956-Experiment-Investigation/dp/0813332893>. *A Gulag szigetvilág 1-3*, Helikon Kiadó, 2018, fordította: Soproni András.
4. Becslések szerint az elmúlt ötven évben világszerte egymilliárd és kétmilliárd közé tehető az abortuszok száma. Colin Mason és Steven Mosher, “Earth Day: Abortion Has Killed 1–2 Billion Worldwide in 50 Years,” (A Föld napja: Az elmúlt ötven év során 1-2 milliárd embert öltek meg abortusz útján), LifeNews.com, 2011. április 21., <https://www.lifenews.com/2011/04/21/earth-day-abortionhas-killed-1-2-billion-worldwide-in-50-years/>.
5. Philip Schaff, *History of the Christian Church, Volume III: Nicene and Post-Nicene Christianity. A.D. 311–600, (A keresztény egyház története, III. kötet: A niceai és poszt-niceai kereszténység. A.D. 311-600)*, Christian Classics Ethereal Library, elérés: 2019. március 26., <http://www.ccel.org/ccel/schaff/hcc3.iii.vii.x.html>.
6. Paschal Robinson, “St. Francis of Assisi,” *The Catholic Encyclopedia*, vol. 6, (Assisi Szent Ferenc: *A katolikus enciklopédia*, 6. kötet) (New York: Robert Appleton Company, 1909), <http://www.newadvent.org/cathen/06221a.htm>.

7. Regis J. Armstrong, J. A. Wayne Hellmann és William Short (szerk.), *Francis of Assisi: Early Documents – The Saint*, 1. kötet (New York: New City Press, 1999), 227, <https://books.google.com/books?id=vwVsEM8mXWYC&pg>.
8. Schaff, *History of the Christian Church (A keresztény egyház története)*, <http://www.ccel.org/ccel/schaff/hcc3.iii.vii.viii.html>.
9. Lásd “Translation of the Shema,” Chabad-Lubavitch Media Center, elérés: 2019. március 27., https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/3217840/jewish/Translation.htm.
10. Charles H. Spurgeon, *Morning and Evening: Daily Bible Readings (Reggel és este: Napi bibliai olvasmányok)*, Június 11 – Reggeli olvasmány, Blue Letter Bible, hozzáférés: 2019. március 27., <https://www.blueletterbible.org/devotionals/me/view.cfm?Date=06/11&Time=am>.
11. Basilea Schlink, *My All for Him: Fall in Love With Jesus All Over Again (Mindent érte: Újból szeress bele Jézusba)* (Bloomington, MN: Bethany House, 2001), 22.
12. Thomas Doolittle, *Love to Christ: Necessary to Escape the Curse at His Coming (Szerelem Krisztus iránt: Az Ő eljövételének átkától való megmeneküléshez)*, A Puritan’s Mind, hozzáférés: 2019. március 27., <https://www.apuritansmind.com/puritan-evangelism/love-to-christnecessary-to-escape-the-curse-at-his-coming-by-thomas-doolittle/>.
13. Szent Ágoston: Vallomások, Szent István Társulat, 2023. Fordította: Dr. Vass József.

9. FEJEZET

1. William Arndt és munkatársai, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature* (Chicago: University of Chicago Press, 2000), 543-544.
2. Arndt et al., *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, 402.
3. Tom Wright, *Matthew for Everyone: Part 1, Chapters 1–15* (London: Society for Promoting Christian Knowledge, 2004), 212, <https://books.google.com/books?id=DRipJ92cCZQC&pg>.
4. Gilbert Cruz, “Juneteenth,” *Time*, 2008. június 18., <http://content.time.com/time/nation/article/0,8599,1815936,00.html>; Henry Louis Gates Jr., “What Is Juneteenth?,” WNET, hozzáférés: 2019. március 28., <https://www.pbs.org/wnet/african-americans-manyrivers-to-cross/history/whatis-juneteenth/>; Stephanie Hall, “Juneteenth,” *Folklife Today* (blog), Library of Congress, 2016. június 17., <https://blogs.loc.gov/folklife/category/holidays/juneteenth/>.
5. Arndt és munkatársai, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, 262.
6. Arndt et al., *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, 263.
7. Daniel Kolenda, *Unlocking the Miraculous: Through Faith and Prayer* (Orlando: Christ for all Nations, 2016).
8. Blue Letter Bible, lásd a „*dikaio*” szócikk alatt, elérés időpontja: 2019. március 28., <https://www.blueletterbible.org/lang/lexicon/lexicon.cfm?Strong=G1342&t=KJV>.
9. “Human Language,” Lumen: Boundless Psychology, hozzáférés: 2019. március 28., <https://courses.lumenlearning.com/boundless-psychology/chapter/human-language/>. Lásd még Steven Pinker és Ray Jackendoff, “The Faculty of Language: What’s Special

About It?,” *Cognition* 95, no. 2 (2005), 201-236,
<https://doi.org/10.1016/j.cognition.2004.08.004>.

10. Amy Marshall, “Talk It Over: Language, Uniquely, Makes Us Human,” *The Conversation US, Inc.*, 2013. február 24., <http://theconversation.com/talk-it-over-language-uniquely-makes-us-human-12242>.
11. Eric William Gilmour, *Union: The Thirsting Soul Satisfied in God* Winter Springs, FL: Sonship International, 2013), 103, 106.
12. Daniel Kolenda: *Élned kell, mielőtt meghalsz*, Immanuel Alapítvány, 2018., Fordította: Kertészné Kozma Boglárka (Angol nyelvű kiadás: Lake Mary, FL: Passio, 2013), 193-195.

10. FEJEZET

1. Carlos Annacondia, *Listen to Me, Satan! (Figyelj rám, Sátán!)* (Lake Mary, FL: Charisma House, 2008), 81.
2. Wiktionary, lásd a „bloodlust” szócikk alatt, utoljára szerkesztve: 2019. március 18. 10:36, <https://en.wiktionary.org/wiki/bloodlust>.
3. “Have You Had an Encounter With a Seemingly Autonomous Entity After Taking DMT?”, Qualtrics, hozzáférés: 2019. április 1., https://web.archive.org/web/20180330180538/https://jhmi.co1.qualtrics.com/jfe/form/SV_eqvCfk2u19k
4. Roger Barrier, “*Why Don’t Pastors Preach and Teach More on Demons?*,” (*Miért nem prédikálnak és tanítanak többet a lelkészek a démonokról?*), Crosswalk.com, 2015. február 12., <https://www.crosswalk.com/church/pastors-or-leadership/ask-roger/why-don-t-pastors-preach-and-teach-more-on-demons.html>.
5. Annacondia, *Listen to Me, Satan! Figyelj rám, Sátán!*, 71.
6. F. F. Bruce, “Biblical Criticism”, *New Bible Dictionary*, 1. kiadás, szerk. J. D. Douglas et al. (Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans, 1962), 151.
7. Elizabeth Palermo, “Who Invented the Printing Press?”, *LiveScience*, 2014. február 25., <https://www.livescience.com/43639-who-invented-the-printing-press.html>. Palermo a nyomtatás feltalálását „valamikor 1440 és 1450 közöttre” datálja.
8. Josh McDowell, *The New Evidence That Demands a Verdict* (Nashville: Thomas Nelson, 1999), 34, <https://www.amazon.com/New-Evidence-That-Demands-Verdict/dp/0785242198>.
9. McDowell, *The New Evidence That Demands a Verdict*, 33-68.
10. Charles Pope, “Prayer and Fasting or Just Prayer? A Consideration of a Biblical ‘Disagreement,’” (Imádság és böjt vagy csak ima? Egy bibliai ’nézeteltérés’ mérlegelése), *Community in Mission* (blog), 2016. február 16., <http://blog.adw.org/2016/02/prayer-and-fasting-or-just-prayer-aconsideration-of-a-biblical-disagreement/>.
11. Pope, “Prayer and Fasting or Just Prayer?” Lásd még Donald A. Hagner, *Word Biblical Commentary: Matthew 14-28*, 33B kötet (Dallas: Word, 1995), 501.
12. Eberhard Nestle, *Introduction to the Textual Criticism of the Greek New Testament*, (*Bevezetés A görög Újszövetség szövegkritikája című műhöz*), angolra fordította: William Edie (New York: G. P. Putnam's Sons, 1901), 323.

13. Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, 2. kiadás (London: United Bible Societies, 1998), 35, <https://www.amazon.com/Textual-Commentary-Greek-TestamentAncient/dp/1598561642>.
14. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, 35. Lásd még például Leon Morris, *The Gospel According to Matthew* (Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans, 1992), 449; és Hagner, *Word Biblical Commentary: Matthew 14-28*, 501.
15. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, 85; és Charles John Ellicott, szerk., *A New Testament Commentary for English Readers*, 1. kötet (New York: E. P. Dutton & Co., 1878), 213-214, <https://archive.org/details/newtestamentcomm01elli>.
16. „Annak fényében, hogy az ősegyházban egyre nagyobb hangsúlyt kapott a böjt szükségessége, érthető, hogy az [„és böjtölés”] kifejezés a legtöbb tanúságtételben helyet kapott.” Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, 85.
17. Luke Wayne, “Was Matthew 17:21 Removed From Modern Bibles?”, Christian Apologetics and Research Ministry, 2018. október 31., <https://carm.org/was-matthew17-21-removed-from-modern-bibles>.
18. Tertullianus, “On Fasting in Opposition to the Psychics,” (A böjtről a pszichikusok ellen), *The Sacred Writings of Tertullian*, 2. kötet, angolra fordította Peter Holmes és Sidney Thelwall (Loschberg, Németország: Jazzybee Verlag, 2012), 429, <https://books.google.com/books?id=3uoqDwAAQBAJ&pg>. Magyar nyelvre fordította: Pap Levente, https://www.academia.edu/49175431/Tertullianus_Az_erk%C3%B6lcsi_tisztas%C3%A1lgr%C3%B3l_De_pudicitia_Bevezet%C5%91_%C3%A9s_ford%C3%ADt%C3%A1s_Tertullian_On_Modesty_Introduction_and_Hungarian_translation_with_notes_
19. Reinhard Bonnke (Reinhard Bonnke evangélista – Hivatalos oldal): „A kulcs a hatalom kapcsolójához a hit. Ennyi. Járj hitben, és Isten veled megy. A hit akkor hit, ha az igén nyugszik, nem pedig a tapasztalatokon, vagy a népszerű történeteken....” Facebook, 2015. július 20., 9:55 óra, <https://www.facebook.com/evangelistreinhardbonnke/posts/101558230054702>
20. Kolenda, *Élned kell, mielőtt meghalsz*.
21. R. D. Mayfield, R. A. Harris és M. A. Schuckit, “Genetic Factors Influencing Alcohol Dependence,” *British Journal of Pharmacology* 154, no. 2 (2008. május), 275-287, <https://doi.org/10.1038/bjp.2008.88>.
22. Tim Spector, “How Your Grandparents’ Life Could Have Changed Your Genes,” *The Conversation US, Inc.*, 2013. október 14., <https://theconversation.com/how-your-grandparents-life-could-have-changed-your-genes-19136>.

11. FEJEZET

1. Daniel Goleman, “Long-Married Couples Do Look Alike, Study Finds”, *New York Times*, 1987. augusztus 11., <https://www.nytimes.com/1987/08/11/science/long-married-couples-do-look-alike-studyfinds.html>.
2. Smith Wigglesworth, *Smith Wigglesworth on Manifesting the Divine Nature: Abiding in Power Every Day of the Year (Smith Wigglesworth az isteni természet megnyilvánulásairól: Maradj meg az erőben az év minden egyes napján)* (Shippensburg, PA: Destiny Image, 2013), 197, <https://books.google.com/books?id=fsZtXFKru0IC&pg>.
3. “Verse-by-Verse Bible Commentary: Matthew 18:24,” (Versről versre bibliai kommentár: Máté 18:24), StudyLight.org, elérés: 2019. április 2.,

<https://www.studydrive.org/commentary/matthew/18-24.html>; Blue Letter Bible, lásd a „*talanton*” címszó alatt, elérés: 2019. április 2.,

[https://www.blueletterbible.org/lang/lexicon/lexicon.cfm? Strong=G5007&t=KJV](https://www.blueletterbible.org/lang/lexicon/lexicon.cfm?Strong=G5007&t=KJV).

4. Az arany ára, hozzáférés: 2019. április 2., 12:21:28, <https://goldprice.org>.
5. Ellicott, *A New Testament Commentary for English Readers*, 114.
6. Corrie ten Boom, “Guideposts Classics: Corrie ten Boom on Forgiveness,” *Guideposts*, 1972. november, <https://www.guideposts.org/better-living/positive-living/guideposts-classics-corrie-ten-boom-onforgiveness>.
7. John W. Nieder és Thomas M. Thompson, *Forgive and Love Again* (Eugene, eredetileg: Harvest House, 2010), 58-59, <https://books.google.com/books?id=rDJfIhmqn98C&pg>.
8. Charles Bracelen Flood, *Lee: The Last Years* (Boston: Mariner, 1981), 136, <https://books.google.com/books/about/Lee.html?id=s7sv58JnA94C>.
9. Winston Churchill, “Never Give In”, Harrow School, London, 1941. október 29., <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1941-1945-war-leader/never-give-in/>.